

Carlo Gimach u l-Kwadru tiegħu f'Bormla

Kan. Kant. Fr. Joe Abela

F'Sant'Anastazja, Ruma, 1956

Wara li ġejt ornat Saċċerdot hawn Malta fl-1956, jien kont mort nispeċjalizza fl-Istorja Universali tal-Knisja fl-Università Gregorjana, Ruma. Kont għadni saċċerdot żaghżugħ u s-suggett kien għal qalbi ħafna, għalkemm ma kontx għadni sirt midħla sewwa tal-Istorja tal-Knisja f'Malta. Niftakar li wieħed mill-professuri tiegħi f'Ruma kien għażel lili biex nagħmel studju dwar il-Knisja ta' Sant'Anastazja, waħda mit-tituli qodma ta' Ruma. Illum, wara dawn is-snin kollha li għaddew ftit li xejn niftakar minn dak li ktibt dwar din il-Knisja, li sintendi, kelli nżur aktar minn minn darba. Iżda jekk ma niżbaljax, jidhirli li kont rajt lapida b'kitba li tirreferi għal wieħed Malti. Mur obsor li dak il-Malti midfun hemm kien il-pittur Carlo Gimach, li kelli niltaqqa', ħafna snin wara, mal-aqwa xogħol tiegħu f'Malta, propju hawn ġewwa Bormla, il-kwadru kbir tal-Kunċizzjoni li qiegħed fis-sagristija!

Carlo Gimach

Mhux Carlo Zimech

Nibdew billi mill-ewwel nghidu li Carlo Gimach m'għandux x'jaqsam ma' Carlo Zimech. Dan iż-żewġ pitturi Maltin mhux l-ewwel darba li fl-imġħoddi ħalltuhom flimkien¹. Zimech għex madwar 50 sena wara Gimach u kien saċċerdot minn Haż-Żebbuġ, bl-aqwa xogħliliet tiegħu fil-Knisja parrokkjali tan-Nadur, Għawdex, fejn qatta' l-aħħar snin ta' ħajtu u fejn ukoll miet fis-sena 1766. Fost l-opri li Zimech għandu fin-Nadur, ta' min isemmi l-kwadru tal-Kunċizzjoni li jinsab f'wieħed mill-artali lateral. Fl-istess knisja għandu

Il-Knisja ta' Sant'Anastasia f'Ruma, fejn jinsab midfun
il-Pittur Karlu Gimach

wkoll il-kwadri laterali tal-Kor li jirrappreżentaw il-martirju ta' San Pietru u San Pawl. Tiegħu wkoll huma l-erba' evanġelisti fl-awla kapitulari². Iżda d-differenza bejnu u Carlo Gimach hi sostanzjali. Filwaqt li ma jidhix li Zimech qatt ħalla Malta, Gimach ivvjagħha ħafna barra minn Malta. Fuq kollo, il-pittura ta' Gimach, li kien l-ewwel Malti li rregistra l-Barokk Naplitan³ hi superjuri għal dik ta' Zimech, meta tiftakar li Zimech għex fi żmien Francescō Zahra⁴. Barra minn hekk, mhux veru li Gimach kien Żebbuġi (kif kien Zimech), bħalma ħafna kienu jgħidu, iżda mill-Belt Valletta.

Avventuri tal-Familja Gimach fis-Sirja

Min kien Carlo Gimach? X'nafu dwar il-familja tiegħu? Ma tridx wisq biex tinduna li 'Gimach' mhux kunjom Malti. Fil-fatt il-Familja Gimach għaddiet minn ħafna avventuri. Fiż-żminijiet tan-Nofs bosta Ewropej Insara kien marru jiġiġieldu fl-Artijiet Imqaddsa biex jirbħu mill-ġdid dawn l-artijiet li kien waqgħu f'iddej il-Musulmani, fil-gwerer li nsejħulhom "Il-Kruċjati". Wara li l-Insara tilfu mill-ġdid dawn l-artijiet, xi wħud minnhom baqgħu joqogħdu hemm. Il-Familja ta' Carlo Gimach kienet propju mnissla minn wieħed minn dawn l-Insara Sidi Gimaa', in-nannu ta' Carlo, li kien miżżewwegħ lil waħda jisimha Marija, u kien joqghod fis-Sirja⁵. L-istorja ta' din il-koppja Nisranija hi tassew interessanti⁶. Sidi Gimaa' kien bniedem importanti u mlaħhaq sewwa fis-Sirja: 'uno dei più poderosi della Soria'. Darba fettillu li jwaqqaf mill-ġdid prinċep Nisrani fuq it-Tron ta' Ġerusalem. Inqabad mill-ġħadu, rasu ġiet maqtugħha u ġidu kollu kkonfiskat. Martu Marija, li kienet tqila, ħarbet lejn Malta biex tevita l-persekuzzjoni, u filwaqt li kienet kwarantina f'Lazzarett, hi welldet iben u mietet dak il-ħin stess. Jean Paul Lascaris, li allura kien inkarigat mis-saħħha u kien għadu ma laħaqx Gran Mastru, thassar liċ-ċkejken, orfni issa miż-żewġ ġenituri tiegħu, għamillu parrinu fil-magħmudija u tah ismu stess: Ĝann Pawl. Mhux hekk biss iżda wkoll kompla jieħu ħsieb it-trobbija tiegħu. Meta t-tifel kiber, Lascaris ħadu wkoll fil-vjaġġi miegħu barra minn Malta, bħal meta mar ambaxxatur fi Spanja⁷. Meta sar Gran Mastru, lill-filjizz tiegħu, Lascaris offrielu l-Barunija ta' Tabrija, iżda Ĝann Pawl Gimaa' m'accettahiem! Dan Ĝann Pawl kelli jkun missier Carlu Gimach, il-pittur tal-Kunċizzjoni tagħna.

Il-Familja Franciża Sartre

L-istorja tal-familja ta' Carlo Gimach min-naħha ta' nannuh, missier ommu, mhux anqas interessanti. Pietru Sartre kien ġie Malta meta kien għadu żaghżugh, flimkien ma' zижuh, il-Kummendatur Monsieur Vatable, fi żmien meta Franza kienet għaddejja mill-inkwiet ta' La Rochelle. Kienu ż-żminijiet tal-hekk imsejha 'il-Gwerer tar-Reliġjon' u La Rochelle kienet saret il-fortizza tar-ribelli Ugonotti. Hekk Pietru Sartre, bħal Marija Gimaa', ġie Malta refuġjat. Hawn Malta hu żżewwegħ lil Margerita Micallef. Aktar tard, Paolina Sartre, bint Pietru, iżżewwgħet lil Ĝann Pawl Gimaa' u saret omm Carlo Gimach. Il-kunjom Gimaa' f'xi mument ġie mibdul f'Gimach!

Il-Kittieb Gimach

Carlo Gimach twieled fil-Belt Valletta nhar it-2 ta' Marzu, 1651⁸. Hu ngħata l-isem ta' 'Carlo' minn parrinuh Fra Carlo Gattolo. Meta kiber Carlo sar kjeriku miżżewwegħ bħal missieru u bħal huh Ignazio, iżda huh Claudio sar saċerdot fl-1675. Jidher li Carlo Gimach ħalla Malta wara l-mewt ta' missieru nhar it-12 ta' Marzu, 1692, u studja barra.

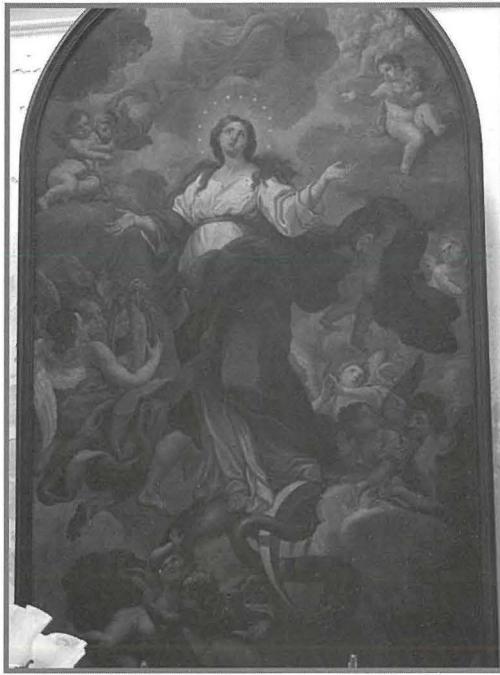
Ommu kienet mietet ħmistax-il sena qabel. Barra minn Malta, Carlo vvjaġġa ħafna, l-aktar bħala Segretarju tal-Markiż de Fontes, ambaxxatur tal-Portugall f'Ruma⁹. Fil-Portugall hu kien sar midħla tar-Re Giovanni V¹⁰. Kiteb poeżiji bil-Latin u bit-Taljan, li l-istil tagħhom gie deskrift bħala grazzjuż u xi ftit satiriku, iżda li ma jweġġħax. Fl-1714 hu ppubblika serenata pjuttost twila fil-Belt ta' Lucca. L-uniku xogħol letterarju tiegħu f'Malta hu dwar il-Pirjur ta' Navarre, Don Giovanni de Galldiano¹¹.

Gimach I-Arkittett

Carlo Gimach kien ukoll arkitett. Fil-Portugall hu ddisinja villa fil-kampanja u f'Ruma kien responsabbi mit-tiżjin li l-Ambaxxata Portugiża ġejjet għaċ-Ċelebrazzjonijiet li saru fl-okkażjoni tat-tweliż tal-eredi tat-tron tal-Portugall. Iddisinja wkoll il-karozelli lussużi għad-dahla uffiċċċali tal-ambaxxatur f'Ruma. Iżda l-akbar xogħol tal-arkitettura li hu għamel f'Ruma, m'hemmx dubju li kien ir-restawr tal-Knisja ta' Sant'Anastazja li biha jien bdejt dan l-istudju tiegħi. Il-kitba li jien rajt f'dik il-knisja, u nistqarr li dakinhar jien ma tantx tajtha importanza, kienet tgħid hekk: ‘lil Alla Omnipotenti, Carlo Gimach, li twieled f'Malta min nisel Palestinjan, minn razza antika u Kattolika tad-dinastija ta' Ruma (fis-Sirja). Li bil-kura u l-ħidma tiegħu, dan it-tempju, li kien wasal biex jaqa' biċċiet minħabba s-snин li għaddew fuqu, gie restawrat u mogħti dehra aktar eleganti. Minn flusu stess hu bona dan l-artal f'gieħ il-Martri San ġorġ u San Publju, isqof u čittadin Malti bħalu – Bil-kunsens tal-Kardinal Nonio Acunha u l-permess tar-Rev. Kanonci 1722.’ Dwar Gimach, Ciantar jgħid li kien ‘uomo erudit, dilettante di poesia e di architettura... di naturali avveniente, spiritoso e giovale’. Ta’ min jgħid li l-Malti Ciantar kien ħafna viċin ta’ Gimach meta t-tnejn kienu f'Ruma, fejn Ciantar kien qiegħed jistudja.

Gimach il-Pittur

Niġu issa għall-pittura ta’ Carlo Gimach. Čerti storiċi m’għandhom l-ebda dubju li kien Carlo Gimach li pitter dan il-kwadru l-kbir tal-Kuncizzjoni li preżentament qiegħed fis-sagristija ta’ Bormla u li dan kien fil-Kor. Hekk Achille Ferres¹², il-Bormliż Pietru Pawl Castagna¹³, Robert Mifsud Bonnici¹⁴, Vincent Borg¹⁵, u oħra jnji. Iżda storiċi tal-arti oħra jiddubbitaw, l-aktar għaliex dawn il-kittieba li semmejna, għexu numru ta’ snin wara Gimach. Jiddubbitaw pereżempju, Antonio Espinosa Rodriguez¹⁶ u Mario Buhagiar¹⁷. Dan tal-aħħar jiddeskri l-kwadru bħala mpitter b’ċerta forza u jiddatah għall-ħabta tas-sena 1715. Ikompli jgħid li l-pittur kien artist ta’ kapacità kbira, tajjeb fid-dekorazzjoni u għat-tjubija ġelwa tal-arti barokka tal-ewwel snin tas-seklu 18.

Il-Kwadru Titulari I-Antik li jinsab fis-Sagristija ta’ Bormla

Kwadri oħra li ġew attribwiti lil Gimach huma San Carlo Borromeo, fil-knisja ċejkna tad-Duluri f'Tal-Pietà, it-Twelid tal-Madonna fix-Xagħra, Għawdex, u żewġ qaddisin fil-Parroċċa taż-Żejtun¹⁸. Jien midħla taż-Żejtun u qatt ma kont smajt b'dawn iż-żewġ kwadri, iżda issa qed nissu spetta humiex it-tnejn laterali tal-Kappellun tar-Rużarju – il-Kunċizzjoni u Sant'Anna – li saru għall-ħabta tas-sena 1720.

Marija mera ta' qdusija

Fil-kwadru ta' Bormla tiddomina l-figura maestuża ta' Marija Immakulata, bħas-soltu tishaq ras is-serpent u bil-qamar taħt riġlejha. Marija hi mdawra minn grupp numeruž ta' angli, li wieħed minnhom qed iżomm mera f'idejh. Marija hi l-mera tal-qdusija għalina: ‘speculum iustitie’. Lilha aħnà l-Insara rridu nimitaw. Dan l-anglu ċejkken bil-mera f'idejh jidher ukoll fil-kwadru taż-Żejtun li semmejna. Il-messaġġ għalina l-Insara huwa ċar: jekk irridu nsalvaw għandna nharsu lejn Marija u nimxu fuq l-eżempju salutari tagħha.

Mera tal-Qdusija

Referenzi

- ¹ Alexander Bonnici, “Carlo Zimech”, Il-Mument, 5/12/1982, p.12.
- ² Ibidem.
- ³ Dominic Cutajar, “Carlo Gimach”, Il-Mument, 23/1/1983, p.4.
- ⁴ Ibidem.
- ⁵ Antonio Espinosa Rodriguez, “A note on Carlo Gimach”, The Sunday Times, 6/2/1983, p.18.
- ⁶ Saverio Mifsud, “Stromatum Melitensium”, Vol. XVII.
- ⁷ A. E. Rodriguez
- ⁸ D. Cutajar
- ⁹ A. E. Rodriguez
- ¹⁰ Robert Mifsud Bonnici, “Dizzjunarju Bio-Biblijografiku Nazzjonali”, p.258.
- ¹¹ Conte Giovanni Antonio Ciantar, “Malta Illustrata”
- ¹² “Descrizione Storica delle Chiese di Malta e Gozo”, p.297.
- ¹³ “Lis Storia ta’ Malta bil-Gżejjjer Tagħha”, p.220.
- ¹⁴ Opus Citatum.
- ¹⁵ “Marian Devotions in the Islands of St Paul, 1600-1800”, p.91.
- ¹⁶ Opus Citatum.
- ¹⁷ “The iconography of the Maltese Islands, 1400-1900”, pp.118, 119.
- ¹⁸ D. Cutajar